

УДК 32.019.5:821.112.2ЛЕНЦ7ДРУГ УРЯДУ(045)

METHODS OF PROPAGANDA IN S. LENZ'S «FRIEND OF THE GOVERNMENT»**МЕТОДИ ПРОПАГАНДИ У ТВОРІ З. ЛЕНЦА «ДРУГ УРЯДУ»****Revutska S.K. / Ревуцька С.К.***PhD in Philology. / к.філ.н.*

ORCID: ORCID: 0000-0002-8969-1295

*Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade,**Kryvyi Rih, Tramvaina 16, 50005**Донецький національний університет економіки і торгівлі**імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг, Трамвайна 16, 50005*

Анотація. В роботі проаналізоване оповідання З. Ленца «Друг уряду» з позиції авторського бачення методів пропаганди і маніпуляцій людською свідомістю, адже на сьогодні ця проблема є однією з найгостріших проблем не лише в Україні, а й світі. З'ясовано, що у творі представлено цілу систему методів пропаганди, яка має різний вектор дії. Фокус уваги також зосереджено на тому, як впливають ці методи на персонажів твору, Під час аналізу тексту було визначено, що найефективнішим методом пропаганди є залякування, апеляція до страху.

Ключові слова: пропаганда, методи пропаганди, маніпуляція свідомістю персонажів, прийоми пропаганди.

Вступ Питання пропаганди досліджується в різних науках, і, на перший погляд, найменше стосується художньої літератури. Сучасні проблеми, з якими доводиться стикатися українському суспільству під час повномасштабного вторгнення, як ніколи доводять, що вплив мистецтва слова на суспільство дещо недооцінений. Художня література завжди була одним з найперших видів мистецтва, що реагувало на історичні, політичні і суспільні зміни, і це давало можливість використовувати твори як інструмент пропаганди – з одного боку. З іншого – самі твори можуть бути свідченням різноманітних методів пропаганди і того, який вплив вона має на суспільство чи окрему особистість.

У часи II світової війни Німеччина демонструвала дію потужної машини пропаганди на різних рівнях, територіях і націях. З. Ленц був одним із тих письменників, хто намагався критично переосмислити історію Німеччини у художній літературі, створити не просто сучасну модель світу, а «вносити виправлення, відкривати очі, викривати, розкривати», адже щиро вірив, що «Література діє, розкриваючи» [Rozbeh]. Військові злочини, несправедливість та те, як переживає все це людина не раз ставало основою його художніх творів.

Романи «Урок німецької мови», «Перебіжчик» є знаковими у творчості З. Ленца, їх дослідженню приділяли увагу і мовознавці, і літературознавці (В. Волошук, А. Шаронова, О. Кучма та інші), однак, нашу увагу привернула мала проза, зокрема оповідання «Друг уряду». Ці та інші твори автора неодноразово аналізувалися філологами, однак питання відображення методів пропаганди досі не висвітлювалося.

Мета дослідження – з'ясувати і охарактеризувати мистецьке бачення методів пропаганди і маніпуляцій людською свідомістю у визначених творах.

Результати дослідження

У сучасному світі поняття пропаганда сприймається скоріше як негативне явище, яке пов'язане із маніпуляціями, поширенням оманливої інформації тощо. Уникнути її прийомів і методів досить важко, адже «Пропаганда – це не обов'язково брехня. Пропаганда вищого гатунку оперує правдивими фактами, з посиланнями на джерела, які ви можете перевірити. Об'єктивність – головна зброя сучасної пропаганди» [Павлюк]. Потік щоденної інформації, яку отримує сучасник настільки великий, що почасти просто немає часу і можливості аналізувати сприйняте – і це ще один привід для пропагандистів.

Для маніпуляцій свідомістю і формування потрібних поглядів, думок тощо часто використовуються вже знайомі суспільству установки, поняття, ситуації. Для формування протидії цим методам суспільству потрібен досвід, приклади того, як це працює – і цю мету може реалізувати художній текст, де описані певні методи пропаганди. У процесі прочитання читач виступає у безпечній ролі спостерігача, який стежить за тим, як впливають вони на персонажа, як використовують тощо.

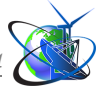
Прикладом для такого свідомого прочитання може слугувати оповідання німецького письменника З. Ленца «Друг уряду».

В цьому творі автор створює неймовірно реалістичну картину дії пропаганди в суспільстві. Сюжет розгортається навколо невеличкої місцевості, мешканці якої, за свідченнями деяких ЗМІ, насмілилися висловити бажання стати незалежними. Завдання ж уряду в цій ситуації – переконати суспільство в тому, що там все залагоджено, тому групі журналістів організовують поїздку і зустріч з місцевими жителями.

У назві оповідання «Друг уряду» читач уже може відчутти певну фальш, адже логічніше говорити про осіб, що підтримують або не підтримують уряд. Підтримка ж, у свою чергу, зовсім не передбачає дружніх стосунків і наявності моральних почуттів, відповідно тут уже вбачається використання методу упередження, тобто навмисне використання певних (емоційних) термінів, для створення позитивного морального обличчя уряду. Це першовідчуття підтверджується одразу на початку твору: «вони запросили журналістів, щоб дати їм пересвідчитись на власні очі, як багато друзів має уряд» [Л, с.67], де вбачається канал розповсюдження інформації – через ЗМІ.

Вплив на свідомість журналістів також підмічена автором. Образ позитивного нового уряду створюється через зоровий канал: представник уряду, який супроводжує групу газетярів, виглядає як взірць кращого життя – охайний, скромний, чемний, ввічливий; нюховий («Запах лаку та шкіри вдарив нам у ніс» [Л, с.67]) та слуховий «линула тиха музика» [Л, с.67]. Не випадковим є і місце зустрічі групи – Опера, що одразу створює враження належності/поцінування культури.

У дорозі гід, який назвався Гареком, використовує метод напівправди, тобто розповідає лише про досягнення уряду, які мало як впливають на життя людей. Він намагається відволікти увагу журналістів, засипавши їх інформацією на кшталт екскурсійної: «розповів нам про визначні місця столиці, засипав нас датами й цифрами, перелічив усі парки й бульвари, розповів про

будівництво зразкового селища» [Л, с.67]. Навіть, коли в автобусі відчутний був фізичний дискомфорт, він продовжував розповідати «про урядовий план реконструкції і розвитку цього відсталого району» [Л, с.68]. Усе це разом дає на можливість виокремлювати ще один метод – повтору, в даному разі повторюваною є позитивна інформація щодо дій уряду.

Вибіркова правда разом із когнітивним дисонансом спостерігається в епізодах, де журналісти бачили присутність військових. У свідомості психічно здорової людини існує чітка установка відносно зброї, яка сприймається як небезпека, асоціюється із смертю, болем, стражданням. У творі ж письменник подає нам протилежний опис: «На мосту стояв молодий солдат, тримаючи в руках з умисною недбалістю мініатюрний, наче іграшковий, автомат» [Л, с.67] і тим самим демонструє як можна змінювати ці уявлення. З одного боку, запевнення (вибірка правди) Гарека, що це лише часті військові маневри, а з іншого – сприйняття зброї в руках військового як іграшки, дає ефект пригнічення тривоги і сприйняття військового із зброєю як буденного явища.

Упродовж поїздки представник уряду неодноразово застосовує метод, який часто використовують і в інших сферах, зокрема продажах. Це метод, коли людині пропонується невеликий презент, незначна послуга або комплімент з тим, щоб увести її у психологічну залежність. Після отримання подарунку, особа відчуває радість і бажання віддячити, а це дає можливість дарувальнику вимагати більшого. За цією ж схемою працює й Гарек: першим його «компліментом» була звичайна вода у паперових стаканчиках, яку він роздає в момент, коли, змучені спрагою люди, просто не могли не відмовитися від прохолодного напою. За деякий час, він роздає сандвічі і підбадьорює втомлених журналістів інформацією, що їхати залишилося зовсім недовго. Такими простими діями він швидко отримав бодай якусь частку лояльної аудиторії серед тих, хто їхав дізнатися правду про заколоти місцевих.

Метод напівправди представлено З. Ленцем і під час опису того самого «друга уряду», робітника Бели Бонзо. Гарек повідомив групі, що чолові'ягу відірвали від справ і у нього мало часу. Журналісти ж відзначають, що чоловік явно готувався до зустрічі сам (був поголений) і пропагандистами уряду – йому дали чистий одяг і чоботи, які зазвичай носять новобранці, щоб продемонструвати підтримку і піклування влади про мешканців села. Це свідчить про той факт, що журналісти залишаються тверезими від впливу пропаганди, принаймні частина з них, серед яких і оповідач.

Цікаво, що під час розмови газетярів із Бонзо, Гарек не відходить спочатку від гурту, контролює. Він чітко усвідомлює з якою метою приїхали журналісти, а тому, коли почув, що Поттгісер запитав: «А може, вони справді борються за краще життя?» [Л, с.68], зрадив, адже такий хід ним було передбачено і заздалегідь підготовлено «напівправдиві» відповіді Бонзо. Ба більше, переконавшись, що зустріч проходить у межах передбаченого, а найголовніше, що Бела дає «правильні» відповіді, чиновник знижує контроль і відходить спочатку убік, а потім до автобуса, але це лише маневр. Гарек зберігає контроль за відповідями робітника через страх. Апеляція до страху у цьому випадку була найкращим методом, адже у селянина була ще й дружина, за безпеку якої

відповідав Бела. Вочевидь, що представники уряду вперше почали застосовувати цей нищівний «аргумент» для родини Бонзо тоді, коли змусили чоловіка зректися свого сина, який підтримував заколот проти уряду, чим сформували постійне відчуття страху за життя. З іншого боку, цей «виховний метод» спрацьовував і відносно інших селян.

Письменник звертає увагу читача й на те, що дія методів пропаганди є довготривалою і працює навіть тоді, коли видається, що видимого тиску немає, йдеться про апеляцію до страху. Журналісти кілька разів намагалися розговорити Бонзо, дізнатися правду, з'ясувати його справжнє ставлення до уряду, однак, щоразу чоловік стояв на своєму – він друг уряду, незалежно від того, чи був Гарек поруч. Це свідчить про те, що такий метод є ефективним, доведеним майже до умовного рефлексу, у роботі пропаганди.

У відповідях Бели Бонзо можна спостерігати дію методу повторювання, суть його полягає у повторенні слів, символів чи фраз таким чином, щоб вони чітко зафіксувалися у пам'яті особи, групи осіб на які спрямована пропаганда. Так, Бонзо не просто запам'ятав певні фрази, а й активно використовує їх у своєму мовленні: «уряд піклується»; «уряд дбає»; «уряд не кидає на призволяще»; «я підтримую уряд»; «я/ми вдячні урядові» [Л, с.68-69]. З одного боку, цим фактом З. Ленц показує, як впливають методи пропаганди на людину, а з іншого – дає можливість побачити загальний сенс, мету цих фраз – контроль свідомості селян і формування лояльної аудиторії через дрібні поступки, адже «Пропаганда завжди має на меті здійснення прихованого впливу на свідомість людей та нав'язування «потрібної» точки зору» [драбюк, с. 154]

Коли Бела розповідає про сина, відчутним є дія методу «демонізації ворога». Аби батькові легше було зректися свого сина-бунтівника, його охарактеризували як ледаря, який ніби знічев'я вирішив шукати кращого життя: «Був лінивий, ні до чого не здатний. Щоб якимось себе проявити, він злигався з заколотниками» [Л, с.678]. Такий негативний образ повстанця мав би змінити спочатку ставлення батька до сина (що, на перший погляд, і отримали урядовці), а потім, виголошення його характеристики перед журналістами – сформувати й суспільну думку щодо заколотників як недолугих осіб. Таким чином, метод мав би спрацювати у кілька етапів, масштабуватися – зруйнувати сімейні стосунки і сформувати хибну позицію суспільства щодо заколотників, які прагнули незалежності. На останніх рядках твору читач зрозуміє, що серед усіх методів пропаганди на Бонзо подіяв лиш один – залякування, страх.

На певний момент розмови Бела сам уже намагається використовувати методи пропаганди, зокрема метод звернення до народу. Для підтвердження правдивості своєї позиції щодо уряду, він запрошує до розмови односельця і вже разом із ним намагаються переконати журналістів у тому, що більшість місцевих дуже задоволена діями уряду. На жаль письменник не зосереджує уваги на тому, чим були спричинені такі дії чоловіка чи то страхом покарання за те, що не впорався із «завданням уряду», чи все ж таки спрацьованими методами пропаганди сукупно, коли сам суб'єкт мавпуге дії, застосовані відносно нього.

Висновки

Отже, сукупно можна говорити про те, що оповідання З. Ленца дійсно може стати таким собі наочним посібником з вивчення дій пропаганди. Письменник показав і дію окремих методів (повтору, когнітивного дисонансу, напівправди, брехні, демонізації ворога, апеляція до народу, до страху), і цілого комплексу. Найефективнішим, на думку автора, є метод апеляції до страху і напівправди. Також у творі можна спостерігати наслідки дії тих чи інших методів пропаганди на головного персонажа – від звичайного засвоєння інформації у тому вигляді, як запропонована, аж до мавпування. Однак, найцікавішою у творі є розв'язка, де читач переконується в тому, що головний персонаж лише видається таким, хто піддався впливу пропаганди, а насправді ж старано грає роль «друга уряду», щоб вижити.

Література:

1. Драбюк С. Пропаганда та її види. Шляхи протидії пропаганді. Аналітично-порівняльне правознавство: електрон. наук. фах. вид. / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2022. № 1. С. 153–157. URL: <https://bit.ly/3NUuuQx>
2. Rozbeh Asmani Siegfried Lenz – der Geschichtenerzähler URL: <https://www.dw.com/de/siegfried-lenz-der-geschichtenerz%C3%A4hler/a-6473412>
3. Павлюк І. Ознаки та методи пропаганди. URL: <https://www.ea.org.ua/2016/11/16/propaganda-pavliuk/>
4. Ленц З. Друг уряду /переклад В. Коломієць. Всесвіт. №7. 1984. С. 67-69.

References:

1. Drabiuk S. (2022). *Propahanda ta yii vydy. Shliakhy protydii propahandi* [Propaganda and its types. Ways to counteract propaganda.]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo : elektron. nauk. fakh. vyd. / Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet* [Analytical and Comparative Jurisprudence: electronic scientific professional edition / Uzhhorod National University.]. Uzhhorod, no. 1. pp. 153–157. URL: <https://bit.ly/3NUuuQx>
2. Rozbeh Asmani Siegfried Lenz – der Geschichtenerzähler URL: <https://www.dw.com/de/siegfried-lenz-der-geschichtenerz%C3%A4hler/a-6473412>
3. Pavliuk I. *Oznaky ta metody propahandy* [Signs and methods of propaganda.]. URL: <https://www.ea.org.ua/2016/11/16/propaganda-pavliuk/>
4. Lents Z. (1984). *Druh uriadu /pereklad V. Kolomiets* [Friend of the Government / translated by V. Kolomiets]. *Vsesvit* [Universe]. no.7. pp. 67-69

Abstract. *The article analyses the short story "A Friend of the Government" by Z. Lenz from the perspective of the author's vision of the methods of propaganda and manipulation of human consciousness, since today this problem is one of the most acute problems not only in Ukraine but also in the world. The author shows that the work presents a whole system of propaganda methods that has a different vector of action. The focus is also on how these methods affect the characters of the novel. The analysis of the text shows that the most effective method of propaganda is intimidation and appeal to fear.*

Key words: *propaganda, methods of propaganda, manipulation of characters' consciousness, propaganda techniques.*

Стаття надіслана: 20.02.2024 р.

© Ревуцька С.К.